

נרקיסוס והרועה

בפרשתנו קוראים אנו על הנזירות. הנזיר והנזירה היו בעצם מעין כוהנים, שהגיעו לדרגתם לא בעקבות ייחוסם אלא מתוך רצונם החופשי, לפרק זמן שהם עצמם קבעו. על מעמדם וחשיבותם בעולם המקראי, יכולים אנו ללמוד דרך משקפי התוכחה וה"רטרופקטיבה" הטרגית. עמוס מתאר את הנזירות בתוכחתו (ב, יא-יב): "וְאֵלֶּיךָ מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּמִבְּחֹרֶיכֶם לְנָזִירִים.... וַתִּשְׁקֹוּ אֶת הַנָּזִירִים יָיִן...". מגילת איכה (ד, ז) מצלמת בנוסטלגיה את לובן וטהרת הנזירים: "זָפוּ נְזִירֵיהָ מִשְׁלֵג", אולי בבגדיהם הלבנים, אולי בשערות השיבה שלהם.

אסור לנזירים לשתות יין, וככוהן הגדול, אסור להם להיטמא למתים אף לקרובים עליהם ביותר. מצוות אלו מהוות מעין הכנה להשראת השפע הא-להי עליהם. סמל הנזירות בה"א הידיעה, רעמת השערות ("גִּדְל פָּרַע שְׁעַר רִאשׁוֹ"), הופכת למעין כתר לנזיר, "נָזִיר אֶל־לִהְיוֹ עַל רִאשׁוֹ", נזר המקביל לנזרי הכוהן הגדול, "צִיץ הַזָּהָב נָזִר הַקֹּדֶשׁ" שעל מצחו, ו"נָזִיר שְׁמֹן מִשְׁחַת אֶל־לִהְיוֹ" אשר על ראשו. הנזירות מסתיימת בהבאת קורבן והסרת הנזר: "וְגִלַּח הַנָּזִיר... וְלָקַח אֶת שְׁעַר רִאשׁוֹ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים".

נזירות זאת היא תוצאה של החלטה חופשית של האדם. אולם הייתה קיימת נזירות מסוג אחר, נזירות עולם, שנקבעה אף לפני הלידה. כך מתבשרת אמו של שמשון (שופטים יג, ה): "כִּי הִנֵּה הָרָה וְיִלְדֶּתָּ בֵּן וּמוֹרָה [תַּעַר] לֹא יַעֲלֶה עַל רִאשׁוֹ", כלומר תער לא ישחית את שערותיו, וזאת "כִּי נָזִיר אֶל־לִהְיוֹ יִהְיֶה הַנֶּעַר מִן הַבֶּטֶן". חנה, אמו של שמואל נודרת לפני הקב"ה (שמואל א א, יא): "וְיִזְכְּרֶנִּי... וְנִתְּנָה לְאִמָּתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וְנִתְּנִיו לַה' כָּל יְמֵי חַיָּיו, וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רִאשׁוֹ". חנה מגדירה כאן, את מהות הנזירות: "וְנִתְּנִיו לַה'", החיים, כולם או פרק בהם, מוקדשים למטרה קדושה, בענייני אמונה ומצוות, או במאבק לגאולת ישראל.

למרות כל זאת, דברי חנה אינם ברורים. שלא כבהקדשת שמשון: "נָזִיר אֶל־לִהְיוֹ יִהְיֶה הַנֶּעַר", אין בדברי חנה קביעה מפורשת ששמואל יהיה נזיר. מכאן מחלוקת בין החכמים במשנה (נזיר ט, ה). לפי רבי נהוראי, הדברים ברורים. "וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רִאשׁוֹ", היא מעין "יד" בלשון התלמוד, הכרזה מקוצרת אך ברורה של נזירות. רבי יוסי חולק עליו, ומפרש את הפסוק כאילו כתוב בו: "וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רִאשׁוֹ". העדר מורא, משונאים, מבעלי שררה וסמכות ואף מדעת הקהל, היא תכונה הכרחית לאדם הבא לתרום את תרומתו. לא שכח רבי יוסי ששמואל היה נביא, ולמרות זאת הוא ראה בו סמל לשרשרת ארוכה של חכמים שזכו לשפע מהשמים, שפע שפעל דרך שכלם הארצי. חז"ל חשבו על אלטרנטיבה לנזירות, הקדשת החיים למטרה קדושה, במסגרת החיים הנורמליים, חיי גילוח-השערות. אנו חיים בעולם אפל,

ללא נבואה וללא נזירות, ולמרות זאת, לימד אותנו הרמב"ם, קיימת דרך (בסיום ספר 'זרעים' של הי"ד החזקה): "כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מִדְעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לִדְעָה את ה', והלך ישר כמו שעשהו הא-להים, ופָּרַק מֵעַל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם' הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו..."

הגדול ויצרו

הנזירות היא תופעה מופלאה, אך גם לה, כלתופעות דתיות ופוליטיות רבות, אורבת סכנה, הבאה לידי ביטוי בסיפור תלמודי מופלא. אביא אותו בנוסח שבתלמוד הירושלמי דווקא בגין לשונו המיוחדת (ירושלמי, נדרים ג ע"א). מסופר בו ששמעון הצדיק, היה – ככלל – מִסְתִּיג מהנזירות. מקרה אחד יצא מהכלל: "פעם אחד עלה אלי אדם אחד מדרום, וראיתיו אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו מסודרות תילים תילים. ואמרתי לו: בני, מה ראיתך להשחית את השיער הנאה הזה. ונס [אמר] לי: רבי! רועה הייתי בעירי, והלכתי למלאות את השָׂאֹב [=דלי השאשיבה] מים וראיתי את הבובייה [בנבואה] שלי בתוך המים, ופחו יצרי עלי, וביקש לאבְדִיני מן העולם. אמרתי לו: רשע! אתה מפחו בדבר שאינו שלך, עלי להקדישך לשמים". שמעון הצדיק עונה לו: "בני! כמותך ירבו עושי רצון המקום בישראל. עליך הכתוב אומר אִישׁ אֹו אִשָּׁה פִי יִפְלֹא לְנִדָּר נָזִיר לְהִזִּיר לָהּ". זאת הנזירות האמיתית.

הרועה מן הדרום מעלה מיד בזכרוננו את דמותו של נרקיסוס, גיבור המיתולוגיה היוונית. נרקיסוס בעל היופי המהמם, עבר ליד אגם והתכופף כדי לשתות ממנו מים. הוא ראה את בבואתו שנשקפה אליו מן המים, התאהב בה, ולא יכול היה להתנתק ממנה עד שמת. מדמו צמח הנרקיס. מכאן המושג 'נרקסיזם', המתאר את התמקדות האדם בעצמו, ללא יכולת להרגיש אמפתיה כלפי הזולת. הפסיכואנליטיקאי האוסטרי היינץ קוהוט, תיאר תסמונת פתולוגית מעין זאת, אותה כינה narcissistic personality disorder (NPD). אולם, הנרקסיזם אינו רק מחלה, היא גם תופעה תרבותית וקיומית "נורמלית". במידה רבה של צדק כינה לש (Christopher Lasch) את התרבות המערבית, תרבות נרקסיסטית. ואכן, העירו חוקרים, שמחלות הנפש מתאימות לרוח התקופה. הכל קורה כאילו תפס הנרקסיזם, בשותפות עם הִדְפְּרָסִיָה, את המקום הריק שהשאירה ההיסטוריה. לדעתי, הנרקסיזם "הנורמלי", היא תסמונת המלווה את האנושות בכל הדורות. היא תוקפת בעיקר את המוכשרים ובעלי שאר רוח, וזאת כדי לקיים את דברי הזקן המיסתורי שאמר לאביי (סוכה נב ע"א): "כל הגדול מחבירו, יצרו גדול הימנו". תלתלי השערות הם משל. בני האדם יכולים להיות מאוהבים בעצמם בגין יופיים, אך גם בגלל נועזותם, הצלחתם הכלכלית או הפוליטית, ברק חכמתם או מכחול אומנותם, הקסם שבקולם או המגנטיות שבהופעתם. במדרגתם, כבר

לא זקוקים לשקול הדעת או לבוחן המציאות. כך נכשלים גנרלים ונשיאים ואף נזירים ולויים. כך כותב הנצי"ב על טהרת הלויים (הכוללת גילוח השערות!) עליה נקרא בפרשה הבאה (העמק דבר, במדבר ח, טו): "כי מעלת האדם כשם שהיא מגביה לב האדם בדרכי ה', כך יש להיזהר שלא תוסיף מכשול על ידי גאות... ונמצא הקריבה לקדושה גורם לטומאה".

ההד והשערות

לסיפור היווני על נרקיסוס יש פרק נוסף. אחת הנימפות, אותן דמויות נשיות המאכלסות את הטבע, שלב ביניים בין האלים לבני האדם, התאהבה נואשות בנרקיסוס. הייתה זאת 'אֶכֶוֹ' (eco), דהיינו 'הקד'. נרקיסוס דחה אותה בזלזול. הנימפה נמוגה מצער, כשרק הקול נשאר ממנה. אז, דחפה נמסיס, אלת הנקמה, את נרקיסוס לאירוע שיביא את מותו. אכן, המיתולוגיה היוונית השליכה על האלים את עולמו הפנימי של האדם, מכאן חשיבותה לא תיאולוגיה, אלא להכרת הפסיכולוגיה האנושית. אלא שבסיפור זה, המיתולוגיה טעתה. אדרבה, נרקיסוס היה המאוהב בהד, בהד שלו עצמו. נרקיסוס זקוק תמיד לאנשים שיהיו הד לדבריו, לחלומותיו ולהזיותיו. ולפיכך, התלמידים הנאמנים והמעריצים העיוורים המלווים אנשים גדולים, עלולים לגרום להם לאבד את דרכם. כך קרה, לדעתי, לשתי דמויות חשובות בהיסטוריה היהודית, ישו ושבתי צבי. חסר היה להם מה, שלפי אשתי הפסיכולוגית מאפיינת בת-זוג אמיתית: "זכה עָזָר, זכה יותר - גם כְּנַגְדּוֹ".

אכן, הנזר של הנזיר עלול להפוך סמל ליוהרה הנרקיססטית. ביטוי בולט לכך נמצא בדמותו של אבשלום, נרקיסוס מלכותי, אולי נזיר גם הוא: "וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא הָיָה אִישׁ יָפֶה בְּכָל יִשְׂרָאֵל... וּבְגָלְחוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְהָיָה מְקַץ יָמִים לַיָּמִים אַשֶּׁר יִגְלַח כִּי כָבֵד עָלָיו וְגָלְחוֹ..." (שמואל ב יד, כה-כו). אלו הן השערות שיביאו את מותו (שמואל ב יח, ט): "וְאַבְשָׁלוֹם רָכַב עַל הַפָּרָד וַיָּבֹא הַפָּרָד תַּחַת שׁוֹבֵךְ הָאֵלֶּה הַגְּדֹלָה וַיַּחֲזֹק רֹאשׁוֹ בָּאֵלֶּה וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ..." שערות ראשו נאחזות בשובך, ואבשלום נופל לידי יואב ונעריו הממיתים אותו. אלגוריה מופלאה! מגורל זה בורח הרועה מהדרום. בדמותו מתגלית לפי שמעון הצדיק משמעותה האמיתית של הנזירות, המאבק נגד הנרקיסזם.